

KS. WALDEMAR BARTOCHA

Wydział Teologiczny

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

SYNTEZA TEOLOGICZNA NAUKI O PRYMACIE PAPIESKIM I MISJA NASTĘPCY PIOTRA W SŁUŻBIE PRAWDY W PISMACH JOSEPHA RATZINGERA/BENEDYKTA XVI

Słowa kluczowe: Benedykt XVI, Joseph Ratzinger, Prymat Piotrowy, Biskup Rzymu, prymat, teologia prymatu, dialog ekumeniczny

1. Wprowadzenie. 2. Kwestia prymatu Piotrowego i sukcesji rzymskiej na urzędzie Piotra jako kluczalny problem w dialogu ekumenicznym. 3. Biblijne źródło prymatu w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI. 4. Prymat papieski jako rzeczywistość prakseologiczna. 5. Ratzingeriańska definicja i rozumienie prymatu papieskiego. 6. Podsumowanie

1. WPROWADZENIE

Papież uznawany jest za najwyższy moralny autorytet przez wielu ludzi dobrej woli, także i przez wyznawców innych religii. Każdego roku miesięcznik „Forbes” przedstawia ranking najbardziej wpływowych ludzi na świecie. W tym rankingu papież plasuje się na czołowych pozycjach. Świadczy to o znaczeniu papieża i jego obecności w przestrzeni publicznej. Biskup Rzymu zajmuje głos w ważnych sprawach, dotyczących każdego człowieka oraz podejmuje działania na rzecz pokoju i sprawiedliwości. Papieski głos słyszalny jest w każdym miejscu na ziemi, a jego pielgrzymki gromadzą nie tylko tłumy wierzących Chrystusa, ale spotykają się także z zainteresowaniem ze strony wyznawców innych religii¹. Podstawowa misja papieża polega na służbie jedności i wspólnocie Kościoła z Bogiem. W tym kontekście pełni on funkcję znaku ukierunkowującego człowieka na prawdę Bożą, a jego misję można zdefiniować jako służbę Prawdzie, wyrażającą się świadczeniem swoim życiem i umiarem o prawdziwości wiary w Chrystusa, Syna Boga żywego (Mt 16, 16). Zdaniem Hansa Ursa von Balthasara, papież jako strażnik i zwornik jedności w Kościele troszczy się o zachowanie czy-

¹ Por. S. Kostecki, *Prymat Piotrowy według Josepha Ratzingera*, w: *Teologia fundamentalna w twórczości Josepha Ratzingera*, red. K. Kaucha, J. Mastej, Lublin 2017, 237.

stości i prawdziwości wiary oraz „o utrzymanie na ile to możliwe zgodności między jedną wiarą i jednością miłości i stwarzanie jej stale na nowo”².

Naukowa refleksja na temat pochodzenia, istoty i posłannictwa św. Piotra jest wciąż potrzebna nie tylko samemu Kościołowi katolickiemu, który za pontyfikatu papieża Franciszka zmierza ku dowartościowaniu synodalności i rozwijaniu różnych form kolegialności, ale także z perspektywy dialogu ekumenicznego. Dziś wielu chrześcijan, którzy nie są w pełnej jedności z Biskupem Rzymu, tęskni za ekumeniczną postacią papieża, poszukując pewnego stałego centrum, które zabezpieczyłoby chrześcijaństwo przed wpływami świata. Mając to wszystko na uwadze, próba dokonania syntezy teologicznej nauki o prymacie papieskim, jaka wyłania się z pism Ratzingera, a zwłaszcza zbadanie zaproponowanych przez niego postulatów w tej materii i to, w jaki sposób prawdę o prymacie ucieleśniał już jako papież Benedykt XVI (łącznie z uwypukleniem znaczenia jego decyzji o rezygnacji z urzędu Biskupa Rzymu do rozumienia papieża) wydaje się ważna z punktu widzenia potrzeby „reinterpretacji prymatu” w perspektywie trzeciego tysiąclecia. Uzasadnieniem podjęcia tego tematu może być również teza, jaką wysuwa Cz. Bartnik. Według opinii lubelskiego dogmatyka: „fundamentalna dla Kościoła katolickiego prawda o prymacie jest ciągle mało rozwinięta systematycznie i teologicznie”. Logiczną konsekwencją tego faktu wydaje się cała masa nieporozumień nie tylko między nami a Braćmi Chrześcijanami, ale także i między samymi katolikami³.

2. KWESTIA PRYMATU PIOTROWEGO I SUKCESJI RZYMSKIEJ NA URZĘDZIE PIOTRA JAKO KRUCJALNY PROBLEM W DIALOGU EKUMENICZNYM

W Encyklice *Ut unum sint* św. Jan Paweł II, odwołując się do historycznych faktów potwierdzających jednoczącą funkcję prymatu Biskupa Rzymu w pierwszym tysiącleciu i będąc w pełni świadom tego, iż to, co miało być posługą budowania więzi komunii i miłości przybierało niekiedy w dziejach Kościoła dość odmienną postać, skierował apel do wszystkich pasterzy i teologów chrześcijańskich Kościołów o podjęcie braterskiego i cierpliwego dialogu w tej materii w celu poszukiwania takich form sprawowania urzędu Piotrowego, „w których możliwe będzie realizowanie uznawanej przez jednych i drugich posługi miłości”⁴. Niestety – jak zauważa Gisbert Greshake – wciąż mamy do czynienia z paradoksem. Urząd papieski, który ze swej natury jest urzędem komunii, okazuje się dużą przeszkodą jedności chrześcijan⁵. Ojciec Święty Franciszek w Adhortacji apostołskiej

² H.U. von Balhasar, *W pełni wiary*, tłum. z niem. J. Fenrychowa, Kraków 1991, 392–393.

³ Por. Cz. Bartnik, *Kościół*, Lublin 2009, 250–251.

⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, Wrocław 2000, nr 95.

⁵ Por. G. Greshake, *Der Glaube und die dogmatischen Aussagen des I. Vaticanums über den päpstlichen Primat*, *Studia Nauk Teologicznych* 10 (2015), 107: „Es ist paradox: Das Papstamt, das doch «Dienstamt der Einheit» ist, erweist sich gerade als eines der größten Hindernisse für die Einheit der Christen”.

Evangelii gaudium stwierdza, iż „niewiele poczyniliśmy w tym kierunku”, aby znaleźć taką formę sprawowania prymatu, która by uczyniła misję Następcy Piotra „bardziej wierną znaczeniu, jakie Jezus Chrystus chciał jej nadać, oraz aktualnym potrzebom ewangelizacji”⁶. Ponawiając niejako apel św. Jana Pawła II, Piotr naszych czasów – papież Franciszek – w wezwaniu do nawrócenia pastoralnego, które obejmuje także papieństwo i centralne struktury Kościoła powszechnego, wskazuje na potrzebę otwartości ze strony Biskupa Rzymu na głos innych, wyrażających swoje sugestie dotyczące realizacji posługi Piotrowej.

W tym kontekście za pełną realizmu należy uznać wypowiedzianą przed laty konstatację J. Ratzingera odnośnie do możliwości konsensusu w tej spornej kwestii. Według jego opinii: „z pewnością niemądre byłoby oczekiwanie, że w przewidywalnym czasie nastąpi powszechne ogólne porozumienie chrześcijaństwa co do papieństwa, wyrażające się w uznaniu sukcesji na urządzie Piotra w Rzymie”⁷. Stwierdzenie to nie przekreśla jednak jednoczącej funkcji papieża, gdyż pozostaje on nadal „punktem odniesienia ponoszonej i wyrażanej w obliczu świata wiary” i dla chrześcijaństwa niekatolickiego wydaje się stałym, widzialnym wyzwaniem do konkretnej jedności. Dowodem na to jest pojawienie się pewnej pozytywnej tendencji, wyrażającej się we wzroście świadomości także wśród niekatolików co do konieczności istnienia wspólnego centrum chrześcijaństwa, które zabezpieczałoby je przed uzależnieniem się od systemów politycznych lub nacisków cywilizacji. Rola takiego centrum wyrażałaby się w trosce o depozyt wiary – o jej wyraźny głos w ideologicznym zamęcie zagrażającym chrześcijaństwu. W tym znaczeniu prymat postrzegany jest w ruchu ekumenicznym jako nadzieja i szansa⁸. Nawet krytyka papieństwa wyrażona w głosie bratnich Kościołów chrześcijańskich może – zdaniem Ratzingera – spełnić konstruktywną rolę w łonie samego Kościoła rzymskokatolickiego, stając się swoistym katalizatorem w poszukiwaniu formy realizacji posługi Piotra „wciąż na nowo bliższej Chrystusa”⁹.

Kardynał Kurt Koch, próbując naszkicować główne linie teologii prymatu w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI, słusznie zatem zauważa, iż paradoksalne napięcie, jakie kształtuje się wewnątrz urzędu prymacjalnego pomiędzy tym, co jest przeszkodą, kamieniem, o który można się potknąć, a skałą jako fundamentem, zwornikiem jedności ma swoje reperkusje na płaszczyźnie ekumenicznej. W dialogu pomiędzy Kościołem rzymskokatolickim a innymi bratnimi Kościołami chrześcijańskimi kwestia prymatu św. Piotra i rzymskiej sukcesji na jego urządzie jawi się jako jeden z najbardziej drażliwych sporów ekumenicznych. Kwestię tę zatem można określić mianem kruczalnego problemu na drodze do jedności chrześcijan¹⁰.

⁶ Por. Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, Poznań: Pallottinum 2014, nr 32.

⁷ Por. J. Ratzinger, *Prymat papieża a jedność ludu Bożego*, w: Joseph Ratzinger, *Opera Omnia* [dalej: JROO], t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona, Lublin 2013, 621.

⁸ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła*, w: JROO, t. 8/1, dz.cyt., 562; zob. J. Nastałek, *Prymat papieski w dialogu ekumenicznym w polskiej literaturze teologicznej*, Świdnica 2008, 53; A. Skowronek, *Odkrywanie jedności*, Warszawa 1988, 155.

⁹ Por. J. Ratzinger, *Prymat papieża a jedność ludu Bożego...*, dz.cyt., 621.

¹⁰ Por. K. Koch, *Die Primatstheologie von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI in ökumenischer Perspektive*, w: *Dienst und Einheit. Reflexionen zum petrinischen Amt in Ökumenischer Perspektive*.

Niemiecki kardynał w odpowiedzi na pytanie postawione przez Petera Seewalda w wywiadzie opublikowanym później w formie książkowej *Bóg i świat*, czy jest możliwe, by Kościół protestancki czy Kościół prawosławny, czy Kościół anglikański uznał kiedyś zwierzchnictwo papieża, wskazał na te punkty, gdzie można mówić o zbliżeniu stanowisk oraz na pewne drażliwe kwestie historyczne, które stoją na przeszkodzie w osiągnięciu konsensusu w tej materii. Jeżeli chodzi o dialog Kościoła rzymskokatolickiego z Kościołem prawosławnym pewnym punktem węzłowym w osiągnięciu porozumienia wydaje się fakt, iż dla prawosławnej tradycji prymat Piotrowy nie jest rzeczywistością zupełnie obcą, ponieważ Rzym zawsze traktowano w kategorii *prima sedes*. Niemniej jednak tym, co utrudnia dialog z prawosławiem jest konflikt na linii strukturalnej, gdyż prymat pozostaje w sprzeczności z autokefaliczną strukturą prawosławia¹¹.

Natomiast podejmując kwestię zasady prymacjalnej w kontekście refleksji nad trudnościami i nadziejami związanymi z dialogiem anglikańsko-katolickim, Ratzinger dochodzi do konkluzji, iż w pytaniu o Kościół powszechny i prymat jako jego realny organ nie chodzi o odizolowany szczególny problem rzymski, ale w gruncie rzeczy sprawa ta dotyka pełnomocnej i wspólnotowej obecności słowa Bożego w Kościele, która zawiera w sobie kwestię Kościoła powszechnego i jego autorytetu, czy też organów tego autorytetu. W gruncie rzeczy problem ten sprowadza się do postawienia pytania, jak właściwie należy rozumieć pojęcie „tradycja”. W Kościele rzymskokatolickim tradycja w dużym uproszczeniu – zdaniem niemieckiego kardynała: to „określony sposób przyporządkowania pomiędzy żywym słowem Kościoła a miarodajnym pisany słowem Pisma”. W tej optyce żywy Kościół, bazujący na sukcesji apostoelskiej, z urzędem Piotra jako jej centrum, staje się swoistym *locus vivendi* Biblii. Pismo Święte żyje w Kościele i we wspólnocie eklezyjalnej jest w sposób wiążący interpretowane. O ile w Kościele rzymskokatolickim o istocie tradycji decyduje wiążące nauczanie całego Kościoła, o tyle w Kościele anglikańskim minimalizuje się prawo „żywego głosu” przez postulat zrewidowania go w świetle Pisma¹².

3. BIBLIJNE ŹRÓDŁO PRYMATU W UJĘCIU J. RATZINGERA/BENEDYKTA XVI

Kardynał Gerhard L. Müller dostrzega w biblijnym Szymonie Piotrze trwałą paradygmat papieżstwa w odniesieniu do niezbywalnej pełnej władzy i ewentualnej osobistej zawodności. Zdaniem Müllera, obraz Piotra jako zwornika władzy apostoelskiej i eklezyjalnej, jaki wyłania się z czterech Ewangelii i Dziejów Apostoelskich, opiera się na historycznej relacji Jezusa do Piotra¹³.

Festschrift für Stephan Otto Horn zum 80. Geburtstag, red. M.C. Hastetter, Ch. Ohly, Sankt Ottilien 2014, 15–16.

¹¹ Por. J. Ratzinger, *Bóg i świat*, w: JROO, t. 13/2: *W rozmowie z czasem*, Lublin 2017, 702.

¹² J. Ratzinger, *Problemy i nadzieje dialogu anglikańsko-katolickiego*, w: JROO, t. 8/2: *Kościół znak wśród narodów*, Lublin 2013, 927–928.

¹³ Por. G. Müller, *Papież. Posłannictwo i misja*, Kraków 2017, 164–165.

W dokumencie Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła* zwraca się uwagę na biblijne przesłanki potwierdzające pierwszeństwo Piotra w Kolegium Dwunastu oraz na powierzenie mu osobistej i specyficznej funkcji w procesie eklezjogenezy. Ratzinger już w swoich wcześniejszych pismach w refleksji na biblijną podstawą sukcesji prymatu wyróżniał się spośród innych badaczy oryginalną metodologią pracy nad tekstami Pisma Świętego, dotyczącymi osoby św. Piotra i przekazanej mu przez Chrystusa obietnicy prymatu. Niemiecki kardynał nie rozpoczyna bowiem swoich badań nad ustanowieniem prymatu Piotrowego i sukcesji na tym urządzie od analizy klasycznego tekstu Mt 16, 13–20, lecz dokonuje najpierw prezentacji Piotra na tle całości nowotestamentalnych pism, aby następnie dojść do miejsc mówiących wprost o prymacie¹⁴. Według bawarskiego teologa, jak trafnie zauważa S. Kostecki, „obecność Piotra we wszystkich ważniejszych tekstach Nowego Testamentu świadczy o jego znaczeniu w pierwotnej gminie chrześcijańskiej”¹⁵. Omawiając misję Piotra w całości nowotestamentalnej Tradycji, Ratzinger odwołuje się do najistotniejszego świadectwa zawartego w najstarszej formule wiary, którą św. Paweł Apostoł przekazuje w 1 Kor 15, 3–7. Paweł identyfikuje w tym tekście Piotra jako pierwszego świadka zmartwychwstania Jezusa Chrystusa¹⁶. W Pawłowym ujęciu istota apostołatu wyraża się bowiem w dawaniu świadectwa o Zmartwychwstałym Kyriosie. W tym kontekście niemiecki kardynał uwypukla doniosłość faktu, iż Piotr był tym, który mógł jako pierwszy ujrzeć Zmartwychwstałego. Logiczną konsekwencją tego pierwszeństwa w widzeniu Pana po Jego zmartwychwstaniu było włączenie Piotra jako pierwszego świadka Zmartwychwstania do wyznania wiary w pierwotnym Kościele. Ratzinger przyrównuje to wydarzenie do nowego nadania mu prymatu, czyli jego pierwszeństwa w Kolegium Dwunastu oraz w pierwotnej gminie chrześcijańskiej¹⁷. Bawarski teolog sięga także do kontrowersyjnego Listu do Galatów, gdzie na tle konfliktu pomiędzy Piotrem a Pawłem, broniącym własnego, niezależnego apostołskiego powołania, wyłania się dominująca pozycja Piotra, co znajduje swoje odzwierciedlenie chociażby w motywie podróży Pawła do Jerozolimy, udaje się tam, „aby poznać się z Kefasem” (Ga 1, 18)¹⁸. Wizyta ta była zatem oddaniem przez Pawła swego rodzaju uszanowania Piotrowi¹⁹.

Pierwszeństwo Piotra zostaje potwierdzone również podczas ponownej wizyty Pawła w świętym mieście 14 lat później, gdy Paweł Apostoł odwiedza tylko trzy filary: Jakuba – Kefasa – Jana, aby stwierdzili, czy praca mozolnie wykonywana przez Pawła wśród pogan nie okazała się daremna (Ga 2, 1–14). Wizyta ta była poddyktowana zatem pragnieniem podtrzymania zasady jedności w Kościele. Gdy się bowiem okazało, że Ewangelia przepowiadana poganom i zakładanie poszcze-

¹⁴ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła*, w: JROO, t. 8/1, dz.cyt., 563.

¹⁵ Por. S. Kostecki, *Prymat Piotrowy według Josepha Ratzingera*, art.cyt., 239.

¹⁶ Por. K. Gózdź, *Prymat według Josepha Ratzingera*, *Studia Nauk Teologicznych* 10 (2015), 68.

¹⁷ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 563; zob. S. Kostecki, *Prymat Piotrowy według Josepha Ratzingera*, art.cyt., 241.

¹⁸ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 564.

¹⁹ Por. S. Stasiak, *Komentarz do Dziejów Apostolskich, Listu do Rzymian, 1–2 Listu do Koryntian i Listu do Galatów*, Poznań 2014, 605.

gólnych wspólnot lokalnych prowadzi do zerwania więzi komunii z Kościołem w Jerozolimie, co może z kolei stać się przyczyną podziału Kościoła na dwa odłamy: judeo-chrześcijański i pogano-chrześcijański, to cały wysiłek apostołowski Pawła należałoby uznać za próżny. W tym kontekście spotkanie Pawła z trzema filarami Kościoła, gdzie pierwszeństwo każdego z tych trzech ma odmienne podstawy i inny charakter – zdaniem niemieckiego kardynała – uwypukliło jeszcze bardziej jedyne w swoim rodzaju pierwszeństwo Piotra w pełnieniu wspólnej „funkcji filarów”²⁰, gdyż przepowiadanie Kefasa traktowano jako kryterium autentyczności nauki chrześcijańskiej²¹. W tej optyce słuszne wydaje się stwierdzenie Rudolfa Pescha, iż z punktu widzenia eklezjologicznego Piotr nie jest tylko typem ucznia, ale także typem apostoła i skały, klucznika i pasterza. Można go również określić mianem *episcopus* – reprezentanta Kościoła powszechnego, który cieszy się specjalnymi prerogatywami wśród apostołów²².

Według Ratzingera źródło prymatu Piotra i jego następcy stanowi sam Chrystus, który Piotra uczynił opoką Kościoła i przekazał mu klucze królestwa niebieskiego (Mt 16, 18 n.). Prymat nie jest zatem „wynałazkiem papieży”, lecz istotnym elementem kościelnej jedności zamierzonym przez samego Pana²³. Zdaniem Rudolfa Pescha scena z Mt 16,16–19, umieszczona w samym centrum Ewangelii, przez rozpoczęciem jej drugiej części, czyni z Szymona Piota poręczyciela (gwaranta) całej historii Jezusa²⁴. Ten tekst – jak trafnie zauważa Salvador Piè-Ninot – ukazuje „tajemnicę Kościoła w jego naturze, fundamencie i ziemskiej kondycji”²⁵. Trzy metafory, którymi posługuje się Chrystus w Mt 16, 18–19, są same w sobie – jak zauważa Ojciec Święty Benedykt XVI – bardzo jasne: „Piotr będzie mocnym niczym skała fundamentem, na którym będzie się wspierał gmach Kościoła. Będzie dysponował kluczami Królestwa niebieskiego, aby je otwierać lub zamykać zgodnie z tym, co uzna za słuszne w przypadku danej osoby. I wreszcie będzie mógł wiązać lub rozwiązywać, w tym sensie, że będzie mógł stanowić bądź zakazywać, w zależności od tego, co uzna za konieczne dla życia Kościoła, który jest i pozostaje Chrystusowy”²⁶. Ta triada funkcji, jakie Chrystus łączy z osobą Piotra, określona w późniejszej tradycji mianem « prymatu jurysdykcji » wiąże się ściśle z faktem nadania Szymonowi nowego imienia. Jezus, dokonując zmiany imienia z Szymona na Kefas, w akcie tym nie tylko nadaje mu nowe imię, ale i funkcję i powołanie nowe, zawarte w nazwie *Petros*²⁷. Ojciec Święty Benedykt XVI wyjaśnia w katechezie z 7 czerwca 2006 r.,

²⁰ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 564–565.

²¹ Por. S. Kostecki, *Prymat Piotrowy według Josepha Ratzingera*, art.cyt., 241.

²² Por. R. Pesch, *Ciò che era visibile in Pietro, è passato nel primato. I fondamenti biblici del Primato e della sua trasmissione*, w: *Il Primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede. Testo e commenti*, Città del Vaticano 2002, 40.

²³ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 577.

²⁴ Por. R. Pesch, *Ciò che era visibile in Pietro...*, dz.cyt., 27.

²⁵ S. Piè-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, Kraków 2002, 92.

²⁶ Por. Benedykt XVI, *Piotr – skała, na której Chrystus zbudował Kościół...*, dz. cyt., s. 43–44.

²⁷ Słowo *Petros* jest greckim odpowiednikiem aramejskiego *Kefa* i oznacza „skałę”. Gdybyśmy dosłownie przetłumaczyli fragment Mt 16, 18, to słowa Jezusa w nim zawarte brzmiałyby w następujący sposób: „Ty jesteś skałą i na tej skale zbuduję Kościół mój...”. Jak zauważa H.H. Lang-

iz to nowe imię utożsamia się z misją, którą Chrystus powierzył Piotrowi i wskazuje na jego szczególną pozycję w gronie kolegium apostołskiego²⁸. W perykopie Mt 16, 18–19 przebija się – zdaniem Ratzingera – aramejskie podłoże myśli i formy, co pozwala wiązać genezę tego tekstu z pierwotną wspólnotą jerozolimską. Gra słów *Kefa* – *kefa* możliwa w języku aramejskim nie funkcjonuje w języku greckim. W tekście jak w soczewce odbija się brzmienie aramejskiego słowa *Kefa* i niejako własny głos samego Kyriosa. Mamy tu zatem do czynienia z logionem Jezusa²⁹.

Centralny tekst tradycji dotyczącej Piotra (Mt 16, 17–19) – według bawarskiego teologa – wskazuje na dramatyczne napięcie między darem o pochodzeniu chryścycznym a własnymi siłami Piotra i jego następców³⁰. Piotr, który z woli Bożej ma być opoką-skałą i porównywany jest z samym Abrahamem, jeśli zacznie kierować się jedynie swoją ludzką logiką i błędnymi oczekiwaniami, może stać się przeszkodą, zawadą, „leżącym na drodze kamieniem obrazy, na którym może się potknąć noga”³¹. To dramatyczne rozdarcie pomiędzy myśleniem na sposób Boży a myśleniem na sposób ludzki wyrażają słowa upomnienia Piotra przez Jezusa z Mt 16, 23: „Zejdź Mi z oczu, szatanie! Jesteś Mi zawadą, bo nie myślisz po Bożemu, lecz po ludzku”³².

U Mateusza występuje zatem wyraźny paralelizm pomiędzy słowami wynoszącymi osobę Piotra i ukazującymi go jako skałę, na której ma być zbudowany

kammer, Mateusz, faworyzując greckie określenie *Petros* i łącząc je z Szymonem uwypukla, iż zmiana imienia apostoła ściśle wiąże się z powierzonym mu przez Chrystusa zadaniem i godnością. W analogiczny sposób, jak ma to miejsce w połączeniu Jezusa z Mesjaszem (*Christos*). Zdaniem wspomnianego biblisty Jezus czyniąc Piotra skałą „obrał określenie najbardziej adekwatne dla stabilności Kościoła, jego nienaruszalności, mocy i potęgi zarazem”. Por. H.H. Langkammer, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza i Ewangelii według św. Marka*, Poznań 2014, 158–159.

²⁸ Benedykt XVI, *Piotr – skała, na której Chrystus zbudował Kościół* (Audiencja generalna, 7 czerwca 2006 r.), w: Benedykt XVI, *Apostołowie i pierwsi uczniowie Jezusa*, Kraków 2008, 42.

²⁹ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce 2009, 52–53, por. H. Seweryniak, *Święty Kościół powszedni*, Warszawa 1999, 118–119.

³⁰ Por. G. Bachanek, *Prymat papieża w ujęciu Josepha Ratzingera*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 18 (2005), 169.

³¹ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 570. W gorzkiej uwadze, jaką Jezus kieruje do Piotra występuje greckie słowo *skandalon*, które tłumaczy się jako zawada, pułapka. Według opinii J. Gnilki chodziłoby tu o uwypuklenie faktu, iż Piotr swoim dramatycznym sprzeciwem wobec zapowiedzi Męki jakby chciał zmusić swego Mistrza do rezygnacji z pójścia drogą wyznaczoną Mu przez Ojca, por. J. Gnilka, *Piotr i Rzym*, tłum. z niem. W. Szymona, Kraków 2002, 176–177.

³² Zdaniem G. Müllera: „mesjańskie wyznanie i przywołanie do porządku Piotra stanowią oprawę obietnicy prymatu”. Z punktu widzenia egzegezy byłoby czymś naiwnym utożsamianie niezwykle ostrego upomnienia Piotra z cofnięciem obietnicy, gdyż obietnica przekazania *potestas clavium* dotyczyła popaschalnej przyszłości, a mianowicie pojawienia się Kościoła po zmartwychwstaniu w związku z wydarzeniem Pięćdziesiątnicy. W tym kontekście każdy z następców św. Piotra „musi zdawać sobie sprawę z ryzyka pojmowania mesjańskości według światowych kryteriów”, por. G. Müller, dz.cyt., 192–193. Próbując ukazać drogę rozwoju chrześcijańskiego wyznania wiary Ratzinger odwołuje się do teorii P. Grelota, który przychylając się do opinii zdecydowanej większości egzegetów wysuwa tezę, że w wypadku wyznania u Mateusza mamy do czynienia ze słowami popaschalnymi, natomiast w przypadku wyznania Piotra o Mesjaszu w wersji Marka chodziłoby o pierwotnie „żydowskie” jeszcze wyznanie, w którym Jezusa utożsamiano z Mesjaszem politycznym, por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu*, w: JROO, t. 6/1, Lublin 2017, 336.

Kościół (Mt 16, 18), a Jezusowymi słowami skarcenia, gdzie Szymon Piotr jako narzędzie w rękach szatana staje się kamieniem potknięcia, skałą zgorszenia dla Jezusa (Mt 16, 23)³³. Paralelizm ten pokazuje jak ważny jest prymat Boga w posłudze Piotrowej. Ten sam Piotr dzięki Bożej łasce jest skałą – fundamentem Kościoła. Natomiast, kiedy kieruje się on jedynie ludzką logiką, idąc za głosem szatana i okazując niezrozumienie co do przyszłej kenozy wcielonego Syna Bożego, poddaje się diametralnej przemianie w „kamień potknięcia”. W ten sposób Chrystus uświadamia Piotrowi, iż drogę zna i może wskazywać jedynie sam Mesjasz, a jego zadaniem jest pójście za Nim i naśladowanie Go³⁴. Szorstka odpowiedź Jezusa potwierdza jak bardzo był On oddany spełnianiu woli Ojca i urzeczywistnianiu miłością podyktowanych zbawczych planów Boga względem człowieka³⁵. Według Ratzingera scena, w której Syn Człowieczy w ostrych słowach odrzuca Piotrową próbę wyperswadowania Jezusowi zamiaru udania się do Jerozolimy na dobrowolną śmierć (Mk 8, 33), jest „niepokojąco aktualna”, gdyż również dzisiaj chrześcijaństwo w analogiczny sposób jak Piotr są skłonni myśleć bardziej w kategoriach „ciała i krwi” aniżeli z perspektywy Objawienia, które powinni przyjąć w wierze³⁶.

W Nowym Testamencie nie ma – zdaniem bawarskiego teologa – wyraźnej wypowiedzi o sukcesji Piotra, ponieważ ani Ewangelie, ani główne listy Pawłowe nie poruszają problematyki Kościoła poapostolskiego³⁷. Nie oznacza to jednak, że temat sukcesji był całkowicie obcy tekstom nowotestamentalnym. Wręcz przeciwnie: Ratzinger stoi na stanowisku, że w pismach Nowego Testamentu można odnaleźć wiele wskazówek dotyczących zasady sukcesji, która opiera się na relacji, jaka konstytuuje się pomiędzy słowem a osobą świadka³⁸. Niemiecki kardynał, opisując naturę tej więzi, odwołuje się do jej fundamentu, czyli do misterium pentekostalnego. Świadek bowiem nie jest jednostką istniejącą dla siebie i opierającą się na sobie, na sile własnej pamięci. Szymon Piotr, którego Chrystus uczynił Opoką, pełni funkcję świadka dzięki więzi z Pneumą, „z gwarantującym prawdę i pobudzającym pamięć Parakletem, który ze swej strony łączy go z Chrystusem”³⁹. W tym kontekście można zatem powiedzieć, że Piotr jako świadek jest gwarantem i tradentem słowa dzięki swojemu zanurzeniu w misterium miłości, która objawia się w relacji Ojca i Syna i Ducha. Kontynuując swoje rozważania odnośnie co do kwestii sukcesji na urządzie Piotrowym, Ratzinger uwypukla jej sakramentalny charakter, gdyż relację wiążącą Piotra z Pneumą i z Jego sposobem istnienia w języ-

³³ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza (rozdziały 14–28)*, Nowy Komentarz Biblijny, red. A. Paciorek, R. Bartnicki, T. Brzegowy, A. Tronina, J. Warzecha, Częstochowa 2008, 155–156.

³⁴ Por. Benedykt XVI, *Piotr-rybak* (Audiencja generalna, 17 maja 2006 r.), w: Benedykt XVI, *Apostołowie i pierwsi uczniowie Jezusa...*, dz.cyt., 35–36.

³⁵ Por. K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań – Kraków 1999, 99.

³⁶ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu*, w: JROO, t.6/1, dz.cyt., 339.

³⁷ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 573.

³⁸ Por. R. Biniek, *Theologie und Praxis des Petrusamtes bei Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. Zum Primat des Bischofs von Rom im Denken und Handeln des Theologen auf dem Papstthron*, Frankfurt am Main 2017, 364.

³⁹ Por. J. Ratzinger, *Prymat Piotra a jedność Kościoła...*, dz.cyt., 574.

ku eklezjalnym określa się mianem „sakramentu”. W ujęciu bawarskiego teologa, sakramentalna struktura nowotestamentalnej sukcesji bazuje na swoistej triadzie, potrójnym węźle: słowo – świadek – Duch Święty i Chrystus, a na płaszczyźnie wizualnej przyjmuje formę nakładania rąk. W rozważaniach Ratzingera zogniskowanych wokół interpretacji obietnicy prymacjalnej dochodzi do głosu zatem przekonanie, iż prymat w Kościele pierwotnym pojmowano jako rzeczywistość trwałą, która rozpoczyna tzw. linię Piotra i znajduje swoją podstawę w sakramentalnej obecności Ducha Świętego⁴⁰.

4. PRYMAT PAPIESKI JAKO RZECZYWISTOŚĆ PRAKSEOLOGICZNA

W świetle KKK 881 pasterska misja Piotra i innych apostołów stanowi jeden z fundamentów Kościoła i jest kontynuowana przez biskupów pod prymatem papieża, który został obdarzony szczególną łaską ministerialną, aby mógł służyć jedności wiary i komunii. Podstawowa misja papieża polega na świadczeniu swoim życiem i umieraniem o prawdziwości wiary w „Chrystusa, Syna Boga żywego” (Mt 16, 16) oraz na czuwaniu, by Lud Boży trwał w prawdzie, która wyzwala (KKK 890). Cz. Bartnik rozpatruje prymat Biskupa Rzymu jako rzeczywistość prakseologiczną⁴¹. Z jednej strony mamy tu bowiem do czynienia z prawdą teoretyczną o prymacie, zawierającą niezmiennie pierwiastki dogmatyczne. Prawdę tę ukazuje zawsze konkretna osoba. Z drugiej natomiast strony stajemy w obliczu realnego ucieleśnienia tejże prawdy przez poszczególnych papieży, pamiętając jednocześnie o tym, iż każdy z pontyfikatów ma swój własny profil i rytm uwarunkowany osobowością papieża i specyficzną sytuacją Kościoła i świata. W tym drugim przypadku prymat Biskupa Rzymu objawia się jako zdolność adoptująca Kościół do czasu i miejsca w jego nadprzyrodzonej misji ewangelizacyjnej⁴². Zdaniem kard. G. Müllera, na posługę prymatu Piotrowego należy patrzeć w kluczu hermeneutyki wiary, a kategoria teologiczna pozostaje adekwatnym sposobem podejścia do problemu, gdyż umożliwia dokonanie syntezy teologicznego i historycznego sposobu postrzegania papieżstwa⁴³. Stosunek katolików do rzymskiego papieża wynika przede wszystkim z opartego na nadprzyrodzonej wierze przekonania, że w papieżu, Biskupie Rzymu, uobecniony zostaje autorytet i pełnia władzy, w które wyposażył Chrystus św. Piotra, a w nim jego następców, przekazując mu wyraźnie klucze Królestwa (por. KKK 553).

⁴⁰ Por. K. Gózdź, art.cyt., 70.

⁴¹ Por. Cz. Bartnik, *Prymat papieski w świetle eklezjologii prakseologicznej*, *Communio* 11 (1991), nr 6, 81.

⁴² Por. M. Żmudziński, *Teologia i prakseologia prymatu w pontyfikacie Jana Pawła II*, *Studia Nauk Teologicznych* 10 (2015), 49.

⁴³ Por. G. Müller, dz.cyt., 130.

5. RATZINGERIAŃSKIA DEFINICJA I ROZUMIENIE PRYMATU PAPIESKIEGO

Według Ratzingera, słowo „prymat” odnosi się do urzędu, który papież pełni jako następcą Piotra⁴⁴. W kontekście refleksji nad rozwojem struktury urzędu kościelnego we wczesnym chrześcijaństwie, Ratzinger podejmuje się próby określenia, co na początku oznaczał prymat biskupa rzymskiego. W swoich rozważaniach dochodzi on do ważnej konkluzji, iż prymatu w pierwotnym Kościele nie rozumiano szczególnie w sensie administracyjnym, lecz w znaczeniu wywodzącym się z eklezjologii eucharystycznej. Rzymskiego biskupa, *sedis Sancti Petri*, postrzegano wówczas jako wiążący orientacyjny punkt jedności *communio* i uważano, że kto z nim pozostaje we wspólnocie, ten znajduje się we właściwej *communio*, gdyż „rzymska *communio* stanowi gwarancję *communio catholica*”⁴⁵. W tym pierwotnym rozumieniu prymatu proporcje były raczej odwrócone: bardziej uwypuklano w prymacie Piotrowym rys sakramentalno-eucharystyczny i eklezjalny aniżeli administracyjno-jurydyczny⁴⁶.

Niemiecki kardynał w swoich pismach wskazuje na chrystyczne pochodzenie urzędu prymacjalnego, a z drugiej strony dostrzega potrzebę ciągle nowego weryfikowania pojęcia prymatu i jego realizacji w świetle kryterium stadium początkowego, czyli odwołując się do apostołskiego rdzenia. W tym kontekście Ratzinger wykazuje, że papież łączy w swej osobie trzy urzędy: biskupa diecezji rzymskiej, patriarchy Zachodu oraz piastuna ustanowionego przez Pana urzędu Opoki. Ta triada funkcji stanowi pewnego rodzaju punkt zapalny, gdyż pomieszczenie zwłaszcza dwóch ostatnich urzędów przyczyniało się w znacznej mierze w dziejach Kościoła do zaciemniania jego istotnego sensu i do rozbicia pierwotnej eklezjalnej komunii⁴⁷. W tej papieskiej trójdzielnej triadzie i „w rozciąganiu uprawnień pierwszej sfery rządów na drugą, a pierwszej i drugiej na trzecią” – zdaniem bawarskiego teologa – należy doszukiwać się uzasadnienia znacznej części zarzutów stojących na drodze do zjednoczenia⁴⁸. W tym kontekście Ratzinger, w pierwszej fazie swojej naukowej refleksji na ten temat, jako rozwiązanie zaproponował, aby wyłączyć uprawnienia patriarchalne z prymatu i w ten sposób oddzielić od siebie pomieszczone do tej pory ze sobą obszary – rzymski Kościół lokalny i Kościół powszechny, prymat i patriarchat⁴⁹. W tej nowej, potencjalnie możliwej sytuacji, papież stałby się znakiem i gwarantem jedności całego chrześcijaństwa, a przyjęcie takiego rozwiązania mogłoby doprowadzić do rewaloryzacji prawdziwie „apostołskiego” zadania Stolicy Rzymskiej, jakim jest troska o niezależną od układów administracyjnych rzeczywistość jedność Kościoła, czyli uczestniczenie w niepodzielnie jednym Ciele

⁴⁴ Por. J. Ratzinger, *Prymat*, w: JROO, t. 8/1, dz.cyt., 558.

⁴⁵ Por. J. Ratzinger, *Pojęcie Kościoła w myśli patrystycznej*, w: JROO, t. 1: *Lud i Dom Boży w nauce św. Augustyna o Kościele*, tłum. z niem. W. Szymona, Lublin 2014, 615.

⁴⁶ Por. K. Góźdz, art.cyt., 73.

⁴⁷ Por. tamże, 559.

⁴⁸ Por. J. Ratzinger, *Prymat a episkopat*, w: JROO, t. 8/1, dz.cyt., 606.

⁴⁹ Por. J. Ratzinger, *Konkretne formy kolegialności biskupiej (papież, patriarcha, biskup)*, w: JROO, t. 7/1: *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego*, tłum. z niem. W. Szymona, Lublin 2016, 307.

i słowie Pana⁵⁰. W tej optyce podtrzymywanie więzi komunii z następcą Piotra nie wiązałyby się już z włączeniem się w jednolitą administrację, lecz tylko i wyłącznie z zachowaniem jedności w wierze i komunii eklezjalnej. Dla Ratzingera strzeżenie tej podwójnej jedności pozostaje właściwym zadaniem urzędu Piotrowego⁵¹. Według opinii bawarskiego teologa, nie chodziłoby w tym przypadku o nadanie pełnej „autonomii” patriarchatom, ale o przekształcenie autonomii w „chrystonomię”, która domaga się od każdego Kościoła zachowania więzi komunii z Kościołem powszechnym⁵². Podjęcie reformy, polegającej na separacji urzędów dotychczas ściśle związanych ze sobą, a więc odłączenie prymatu papieża od zmiennych funkcji rzymskiego metropolity i patriarchy zachodniego, mogłoby bardziej zbliżyć Rzym i prawosławie⁵³.

Ratzinger rozwija własną wersję teologii prymatu, opierając się na dwumianie papież – biskupi⁵⁴. Można powiedzieć, iż opowiada się za kolegialnym rozumieniem prymatu w tym sensie, że papież jest głową Kolegium Biskupów⁵⁵. W tym celu odwołuje się do Konstytucji *Lumen gentium*, która w nr 18–22 dokonuje rewaloryzacji starożytnej zasady kolegialności⁵⁶. Sobór Watykański II potwierdził bowiem

⁵⁰ Por. J. Ratzinger, *Prymat...*, dz.cyt., 560.

⁵¹ Por. J. Ratzinger, *Konkretne formy kolegialności biskupiej...*, dz.cyt., 307.

⁵² Por. J. Ratzinger, *Prymat...*, dz.cyt., s. 560.

⁵³ Por. J. Ratzinger, *Konkretne formy kolegialności biskupiej...*, dz.cyt., 308.

⁵⁴ Por. K. Rahner, J. Ratzinger, *Episcopato e primato*, Brescia 2007.

⁵⁵ Już podczas współpracy przy konstytucji o Kościele *Lumen gentium* J. Ratzinger, G. Martelet i K. Rahner zwrócili uwagę na biblijny fundament kolegium biskupów, który zlokalizowali u Mt 28, 18n tam, gdzie jest mowa o jednej pełnej władzy Chrystusa i jego misji skierowanej do całego świata rozwijającej się w trzech charakterystycznych pasmach: nauczaniu, uświęcaniu i rządzeniu. Ta jedna misja i władza zostały powierzone zarówno Piotrowi (Mt 16, 18), jak też kolegium (Mt 18, 18), którego głową i zwornikiem jedności jest Piotr. W tej transmisji władzy nie ma żadnej sprzeczności, ale manifestuje się pokojowe współdziałanie, będące owocem Ducha Chrystusa. Pomiędzy Piotrem a kolegium istnieje więź ścisłej komunii. O istnieniu kolegium można mówić jedynie w łączności z jego głową, por. *De prymatu et collegio episcoporum/Prymat i kolegium biskupów*, w: JROO, t. 7/1, dz.cyt., 189–190.

⁵⁶ N. Loda zauważa, iż temat kolegialności biskupiej należy uznać za dziedzictwo i kontynuację Soboru Watykańskiego I, który skoncentrował się na prezentacji doktryny o prymacie papieskim jako zasadzie wiary i komunii. Natomiast Sobór Watykański II rozwinął refleksję odnośnie co do funkcji i roli episkopatu w Kościele. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, opisując instytucję Kolegium Apostolskiego i jego misję, wskazuje na jego boskie pochodzenie oraz na rolę, jaką spełnia w transmisji orędzia zbawczego i w procesie eklezjogenezy, por. N. Loda, *La collegialità nella Chiesa con particolare riguardo alle varie forme di collegialità episcopale*, Roma 1995, s. 106. Zdaniem J. Ratzingera, jedną z przewodnich idei Vaticanum II było uzupełnienie nauki Soboru Watykańskiego I o prymacie przez odpowiednią naukę o urządzie biskupa. W tym kontekście zwrócono uwagę na dwie zasadnicze kwestie, które stały się w konsekwencji dwoma filarami soborowej eklezjologii episkopatu, a mianowicie na sakramentalność święceń biskupich i pojęcie kolegium biskupów. W trakcie dyskusji podczas drugiej sesji soboru stopniowo do głosu dochodzili pionierzy idei kolegialności. Wychodzili oni z założenia, że „Chrystus wprawdzie przekazał Piotrowi nadzwyczajną misję i szczególną władzę, ale takie samo zadanie powierzył również Dwunastu, w jedności z Piotrem i bez unieważnienia jego szczególnej pozycji”. Relacje, jakie kształtują się na linii Piotr – Kolegium Apostolskie, uznali oni za swoistą matrycę niezmiennej struktury Kościoła, „w której istnieje nadzwyczajna misja papieża, w formie określonej przez Vaticanum I, w której to jednak tradentem najwyższej władzy nad Kościołem jest gremium wszystkich biskupów, w jedności z papieżem”, por. J. Ratzinger, *Rozwój schematu De Ecclesia. Wykład dla niemieckojęzycznych publicystów soborowych we wrześniu 1964 roku w Rzymie*, w: JROO, t. 7/1, dz.cyt., 361.

i szerzej omówił naukę o ustanowieniu, wiecznej trwałości, znaczeniu i naturze świętego prymatu biskupa Rzymu i o jego nieomylnym urzędzie nauczycielskim (KK 18) oraz sprecyzował ją, wyjaśniając kolegialną naturę hierarchii kościelnej, w której prymat i episkopat są w bezpośrednim odniesieniu do siebie. W KK 18 prymat w nieomylności i jurysdykcji jest określany jako „zasada i fundament jedności wiary i komunii”. Ratzinger, wypowiadając się na temat relacji nieomylności kolegium biskupów (soborowej) i nieomylności papieskiej, dochodzi do ważniej konkluzji. Biskupio-soborowa nieomylność ze swej istoty nigdy nie może w sposób uprawniony znaleźć się w ostrym konflikcie z nieomylnością następcy św. Piotra, gdyż papież przecież sam jest biskupem, tym ekumenicznym biskupem, bez którego kolegium byłoby niekompletne. Powyższa zasada obowiązuje również i w przeciwnym kierunku. Papież jako biskup ekumeniczny, który ze względu na wewnętrzną istotę swojej nieomylności, potrzebuje świadectwa ekumenii, swojego kolegium biskupów także nie powinien występować przeciwko ekumenii⁵⁷.

Zdaniem bawarskiego teologa, prymat biskupa Rzymu należy zatem rozpatrywać w kontekście zasady kolegialności. W tej optyce prymat oznacza, że „wewnątrz sieci komunikujących się wzajemnie Kościołów, z których zbudowany jest jeden Kościół Boży, istnieje jeden wiążący punkt odniesienia, *sedes Romana*, według którego ma się orientować wspólnota wiary i *communio*”⁵⁸. Genezy istnienia takiego wiążącego środka kolegialności biskupiej należy upatrywać w tym, iż sam Chrystus obok urzędu Dwunastu i wraz z nim ustanowił specjalną misję urzędu Skąły. Niemiecki kardynał proponuje, aby w połączeniu kolegialności z prymatem i ciągłej wymianie między nimi poszukiwać odpowiedzi na postulaty teraźniejszości. Według jego opinii, „prymat potrzebuje episkopatu, ale także episkopat potrzebuje prymatu, powinny one coraz rzadziej konkurować ze sobą, a coraz częściej uzupełniać się wzajemnie”⁵⁹. W ujęciu Ratzingera, „prymat i kolegialność są we wzajemnej do siebie relacji, która jest nieusuwalna”⁶⁰. W dokumencie Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, w którego przygotowanie kardynał Ratzinger jako prefekt tejże Kongregacji wniósł znaczący wkład, znajduje się stwierdzenie, które skupia w sobie jak w soczewce dotychczasową refleksję bawarskiego teologa w tej materii, gdyż z całą mocą podkreśla ono, iż „funkcja Prymatu Biskupa Rzymu i funkcja innych biskupów nie przeciwstawiają się sobie, ale istnieje między nimi pierwotna i zasadnicza harmonia”⁶¹. Przy omawianiu zasady

⁵⁷ Por. J. Ratzinger, *Prymat, episkopat i successio apostolica*, w: JROO, t. 12: *Głosiciele Słowa i służby Waszej radości. Teologia i duchowość sakramentu święceń*, tłum. z niem. M. Górecka, M. Rodkiewicz, Lublin 2012, 215–216.

⁵⁸ Por. J. Ratzinger, *Pastoralne implikacje doktryny o kolegialności biskupów*, w: JROO, t. 12, dz.cyt., 229.

⁵⁹ Por. J. Ratzinger, *Prymat a episkopat...*, dz.cyt., 605.

⁶⁰ Por. K. Gózdź, dz.cyt., 78.

⁶¹ Por. *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995–2000*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2002, nr 5, 59. W szkicu do przemówienia kard. Josepha Fringsa na 47. Kongregację Generalną Ratzinger jako młody teolog wskazuje na źródła patrystyczne zasady kolegialności biskupiej praktykowanej już w starożytności chrześcijańskiej. Wyrazem istnienia więzów kolegialności łączącej poszczególnych bisku-

kolegialności niemiecki kardynał odwołuje się do epoki patrystycznej, zaznaczając, iż w pierwotnym Kościele pojedynczy biskup sprawuje swój urząd tylko poprzez to, że zachowuje więzi *communio* z biskupami katolickimi. Te rozmaite relacje z innymi biskupami przybierały wówczas różne formy. Jedną z nich był udział wielu biskupów przy udzielaniu święceń biskupich. Inną z kolei formę urzeczywistniania kolegialności biskupiej stanowiły synody. W Kościele epoki patrystycznej podstawowym kryterium zachowania eklezjalnej jedności było uczestnictwo w słowie i chlebie, czyli w celebracji eucharystycznej, będącej epifanią Kościoła. W tej perspektywie rozwijającej się eklezjologii eucharystycznej szczególnego znaczenia nabierał urząd biskupa, gdyż na biskupach jako poapostolskiej kontynuacji, *collegium apostolorum*, spoczywała odpowiedzialność za autentyczność słowa i za prawość komunii⁶².

W teologii prymatu w ujęciu Ratzingera zwraca się uwagę również na jego personalny charakter, czyli osobistą relację z Jezusem. Na pytanie Jezusa, skierowane do Jego uczniów w okolicach Cezarei Filipowej: „Za kogo uważają Mnie ludzie?” (Mk 8, 27) Piotr odpowiada również w imieniu Dwunastu: „Ty jesteś Mesjasz” (Mk 8, 27–30; Mt 16, 13–20; Łk 9, 18–21). Benedykt XVI dochodzi do konkluzji, iż ta odpowiedź Piotra, w której Chrystus przymusza go niejako do zajęcia osobistego stanowiska, zawiera w sobie jakby załączek przyszłego wyznania wiary Kościoła. We wszystkich trzech Ewangeliach bezpośrednio po wyznaniu Piotra następuje zapowiedź Męki i Zmartwychwstania. W ten sposób Jezus pragnie ukazać, iż drogą ucznia jest droga naśladowania Ukrzyżowanego. Naśladowanie Krzyża zostaje tu ukazane w sposób antropologiczny jako konieczna dla człowieka droga zatracenia się, bez podjęcia której nikt nie potrafi siebie odnaleźć (Mk 8, 31–9, 1; Mt 16, 21–28; Łk 9, 22–27). Objasnienie i pogłębienie tych słów, a w szczególności wyznania Piotra daje opis Przemienienia Jezusa. Wydarzenia te powiązane logicznie ze sobą stanowią początek drogi do Jerozolimy, stanowią dla Kościoła swoistą ikonę bycia „w drodze” z Jezusem.

Także po Zmartwychwstaniu Chrystus ukazując się Piotrowi jako pierwszemu przed Dwunastoma, uwypukla jego szczególną misję Opoki, na której ma być zbudowany Kościół. Misja ta przypadła mu w udziale najpierw pod Cezareą Filipową, a następnie została potwierdzona w Wieczerniku, włączając go w eucharystyczną strukturę Kościoła⁶³. W ten sposób Ratzinger ukazuje, iż prymat Piotrowy ma swoistą strukturę świadectwa, a także – przez naśladowanie martyrologii⁶⁴. W tym kontekście warto zauważyć, iż niemiecki kardynał sedno teologii prymatu widzi osta-

pów w jeden episkopat były listy św. Ignacego, listy św. Polikarpa, św. Dionizego czy inne listy z II w., które potwierdzają, że „*communio* wielu biskupów stanowiła zadatek zarówno prawdy, jak i zachowania jedności”. Sprawowanie zasady kolegialności miało wówczas także i wydźwięk prawny. Biskupi przesyłali sobie tzw. listy polecające, które stanowiły normalną drogę budowania i zachowywania jedności. Członkowie *ordo episcoporum* gromadzili się również na synodach prowincjalnych, aby w sposób kolegialny na drodze dialogu rozstrzygać ważniejsze kwestie. W tych spotkaniach należało upatrywać genyzy soborów powszechnych. Por. J. Ratzinger, *Kolegialność biskupów jako nauka tradycyjna* [Szkic do przemówienia na 47. Kongregacji Generalnej 14 października 1963 r. na temat schematu *De ecclesia*], w: JROO, t. 7/1: *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego*, Lublin 2016, 228.

⁶² Por. J. Ratzinger, *Pojęcie Kościoła w myśli patrystycznej...*, dz. cyt., 614–615.

⁶³ Por. J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu*, w: JROO, t. 6/1, dz.cyt., 560–561.

⁶⁴ Por. K. Góźdz, dz.cyt., 75.

tecznie w teologii męczeństwa i odwołuje się tutaj do koncepcji wypracowanej przez kardynała Reginalda Pole'a, dla którego oczywiste było, że odrzucenie zasady prymacjalnej niszczy w istocie całą strukturę nowotestamentalną i pociąga za sobą wyłączenie władzy świeckiej. W tym martyrologicznym ujęciu prymat Piotrowy należy zatem rozumieć jako poświadczenie wyznania wiary w Zmartwychwstałego Kyriosą. Papież jako wikariusz i zastępca Chrystusa uczestniczy w sposób szczególnie w kenozie Syna Bożego, czyli w jego uniżeniu, gdyż ta droga kenozы stanowi jedyny możliwy sposób uobecniania i reprezentowania w obecnym czasie Chrystusowej chwały⁶⁵. Odwołując się do R. Pole'a, bawarski teolog zauważa, iż „potęga, w której wikariusz Chrystusa musi się upodabniać do swego Pana, jest potęgą gotowej na męczeństwo miłości”⁶⁶.

Podsumowując, należy jeszcze raz podkreślić, iż personalny wymiar prymatu papieskiego wyraża się w odpowiedzialności następcy Piotra za czystość wiary i jedność Kościoła. Bóg pozostaje gwarantem obietnicy i urzędu prymacjalnego oraz społecznej struktury wiary, gdzie przestrzeń „My” stanowi podstawę trynitarną wspólnoty Boga „Ja” – „Ty” – „My”. Ta historiozobawcza triada konstituuje wspólnotę Boga z ludźmi jako Jego ludem, i właśnie za tę wspólnotę „My” w jej wertykalnym i horyzontalnym ujęciu odpowiada następcą Piotra, dając w ten sposób osobiste świadectwo wobec Boga i historii⁶⁷.

W kontekście powyższych rozważań nie można pominąć historycznego znaczenia aktu rezygnacji Benedykta XVI z urzędu Biskupa Rzymu, poprzez który uświadomił on na nowo światu, iż sukcesja Piotrowa nie jest związana z funkcją, ale dotyczy bycia. Swoją decyzją, w pewnym sensie rewolucyjną w nowożytnym pojmowaniu papieżstwa, Benedykt XVI uwypuklił bardziej ludzki rys papieskiego urzędu, pokazując światu, że papież nie jest jakimś nadczłowiekiem, spełniającym swoje zadania samą tylko obecnością, lecz ma do podjęcia konkretne obowiązki związane z urzędem, jaki pełni w Kościele, i każdego dnia musi składać świadectwo, „każdego dnia konfrontowany jest z krzyżem i wciąż ma do czynienia z *martyria* w sesie przeżywania cierpień świata i jego problemów”⁶⁸.

6. PODSUMOWANIE

Reasumując powyższe rozważania nad prymatem biskupa rzymskiego i misją następcy Piotra w służbie prawdy, warto odwołać się do swoistej syntezy teologii prymatu Piotra, jaką Ojciec Święty Benedykt XVI podczas audiencji generalnej 7 czerwca 2006 r. przedstawił w wygłoszonej katechezie poświęconej Piotrowi jako skale, na której Chrystus zbudował Kościół, w jej końcowych słowach, stanowiących swoistą klamrę spinającą w jedną całość wszystkie dotychczasowe rozważania J. Ratzingera/Benedykta XVI w tej materii: „Owo osadzenie prymatu Piotra w kontekście

⁶⁵ Por. J. Ratzinger, *Prymat papieża a jedność ludu Bożego...*, dz.cyt., 619.

⁶⁶ Por. tamże, 618.

⁶⁷ Por. K. Gózdź, dz.cyt., 76.

⁶⁸ Por. Benedykt XVI, *Ostatnie rozmowy*, Kraków 2016, 45.

Ostatniej Wieczerzy, w momencie ustanowienia Eucharystii, Paschy Pana, wskazuje również na ostateczny sens tego prymatu: Piotr po wszystkie czasy ma być stróżem komunii z Chrystusem. Ma prowadzić do komunii z Chrystusem. Ma się troszczyć, by się nie porwała się i by dzięki temu trwała powszechna komunie. Jedynie razem możemy być z Chrystusem, który jest Panem wszystkich. Piotr jest odpowiedzialny za to, by gwarantować w ten sposób komunie z Chrystusem, prowadząc do urzeczywistnienia tej miłości w życiu codziennym. Módlmy się, aby prymat Piotrowy, powierzony ubogim osobom, mógł być zawsze sprawowany w tym pierwotnym sensie, zamierzonym przez Pana, i by dzięki temu mógł być coraz bardziej uznawany, zgodnie ze swym prawdziwym znaczeniem, przez braci nie będących jeszcze w pełnej komunii z nami⁶⁹. Jakże trafny w kontekście tychże słów z papieskiej katechezy wydaje się tytuł książki Nicola Buxa i Adriano Garuti, *Pietro ama e unisce. La responsabilità personale del papa per la Chiesa universale*. Jej autorzy ukazują prymat papieski, śledząc myśl papieża Benedykta XVI, pozostającą w hermeneutycznej ciągłości z nauczaniem Jana Pawła II na ten temat i dochodzą do konkluzji, iż miłość jest podstawą prawdy katolickiej zarówno na temat Kościoła, jak i prymatu Biskupa Rzymu⁷⁰. Ojciec Święty w swojej Encyklice *Caritas in veritate* wskazuje na potrzebę łączenia miłości z prawdą nie tylko w kierunku wskazanym przez św. Pawła w Ef 4, 15 – *veritas in caritate*, ale również w odwrotnym i komplementarnym kierunku – *caritas in veritate*: „Prawdy trzeba szukać, znajdować ją i wyrażać w «ekonomii» miłości, ale z kolei miłość trzeba pojmować, cenić i żyć nią w świetle prawdy”. Posługa prymatu Biskupa Rzymu polega właśnie na przekazywaniu językiem miłości prawdy o Bogu, który jest miłością, drugiemu człowiekowi oraz na strzeżeniu tejże prawdy przez papieża będącego gwarantem społecznej struktury wiary i zwornikiem eklesjalnej komunii, co dokonuje się na drodze świadectwa poprzez rzeczywiste naśladowanie Chrystusa w pokorze oraz w Jego uniżeniu. W służbie Prawdzie w miłości wyraża się zatem misja następcy Piotra, który poprzez swoje powiązanie z Pneumą, z gwarantującym prawdę i pobudzającym pamięć Parakletem troszczy się o to przychodzące od Boga światło, które zstępując na ziemię rodzi wiarę i miłość, ażeby nas następnie unieść na drabinę prowadzącą do wiary do miłości i do Światła Odwiecznego.

BIBLIOGRAFIA

Teksty źródłowe

Benedykt XVI, *Apostołowie i pierwsi uczniowie Jezusa*, Kraków: Wydawnictwo „M” 2008.
 Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995–2000*, red: J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2002, 57–65.

⁶⁹ Por. Benedykt XVI, *Piotr – skala, na której Chrystus zbudował Kościół* (Audiencja generalna, 7 czerwca 2006 r.), art.cyt., 45.

⁷⁰ Por. N. Bux, A. Garuti, *Pietro ama e unisce. La responsabilità personale del papa per la Chiesa universale*, Bologna 2006, 7.

- Martelet G. Rahner K., Ratzinger J., *De primatu et collegio episcoporum in regimine totius ecclesiae* (Prymat i kolegium biskupów w kierowaniu całego Kościoła), w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 7/1: *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Formułowanie – przekaz – interpretacja*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2016, 189–194.
- Ratzinger J., *Pastoralne implikacje doktryny o kolegialności biskupów*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, 218–243.
- Ratzinger J., *Prymat, episkopat i successio apostolica*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, 198–217.
- Ratzinger J., *Pastoralne implikacje doktryny o kolegialności biskupów*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, 218–243.
- Ratzinger J., *Eklezjologia II Soboru Watykańskiego*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 235–257.
- Ratzinger J., *Kościół powszechny i Kościół partykularny. Posłannictwo biskupa*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 477–493.
- Ratzinger J., *Prymat*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 558–561.
- Ratzinger J., *Prymat Piotra a jedności Kościoła*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 562–578.
- Ratzinger J., *Prymat a episkopat*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 579–606.
- Ratzinger J., *Prymat papieża a jedność ludu Bożego*, w: J. Ratzinger, *Opera Omnia*, t. 8/1: *Kościół – znak wśród narodów*, tłum. z niem. W. Szymona OP, red. K. Góźdz, M. Górecka, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, 607–621.

Literatura przedmiotu

- Bachanek G., *Prymat papieża w ujęciu Josepha Ratzingera*, *Warszawskie Studia Teologiczne* 18 (2005), 165–178.
- Bartnik Cz.S., *Prymat papieski w świetle eklezjologii prakseologicznej*, *Communio* 11 (1991), 81–92 81.
- Biniek R., *Theologie und Praxis des Petrusamtes bei Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. Zum Primat des Bischofs von Rom im Denken und Handeln des Theologen auf dem Papstthron* (Forum Fundamentalthologie, 8), Frankfurt am Main 2017.
- Bux N., *La dottrina del primato petrino nel contesto dell'ecumenismo*, w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede. Testo e commenti*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2002, 175–215.
- Bux N., Garuti A., *Pietro ama e unisce. La responsabilità personale del papa per la Chiesa universale*, Bologna: Edizioni Studio Domenicano 2006.
- Dianich S., *Per una teologia del papato*, Milano: Edizioni San Paolo 2010.
- Gnilka J., *Piotr i Rzym*, tłum. z niem. W. Szymona OP, Kraków: Wydawnictwo „M” 2002.
- Góźdz, *Prymat według Josepha Ratzingera*, *Studia Nauk Teologicznych* 10 (2015), 67–79.
- Greshake G., *Der Glaube und die dogmatischen Aussagen des I. Vaticanums über den päpstlichen Primat*, *Studia Nauk Teologicznych*, 10 (2015), 107–121.

- Klausnitzer W., *Der Primat des Bischofs von Rom im Denken Joseph Ratzingers*, w: *Kirche-Sakrament und Gemeinschaft. Zu Ekklesiologie und Ökumene bei Joseph Ratzinger*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2011, 153–195.
- Koch K., *Die Primatstheologie von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI in ökumenischer Perspektive*, w: *Dienst und Einheit. Reflexionen zum petrinischen Amt in ökumenischer Perspektive. Festschrift für Stephan Otto Horn zum 80. Geburtstag*, red. M.C. Hastetter, Ch. Ohly, Sankt Ottilien 2014, 15–37.
- Kostecki S., *Prymat Piotrowy według Josepha Ratzingera*, w: *Teologia fundamentalna w twórczości Josepha Ratzingera*, red. K. Kaucha, J. Mastej, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, 237–253.
- Loda N., *La collegialità nella Chiesa con particolare riguardo alle varie forme di collegialità episcopale*, Roma: Editrice Pontificia Università Lateranense 1995.
- Müller G.L., *Papież. Posłannictwo i misja*, tłum z niem. J. Kobiemia, Kraków Wydawnictwo WAM 2017.
- Nigro F., *Il Vescovo di Roma. Initium episcopatus, nell'eccelesiologia di comunione di J.M.R. Tillard o.p.*, Assisi: Cittadella Editrice Assisi 2011.
- Pałucki J., *Ubi Petrus ibi Ecclesia. Prymat Piotrowy i synody fundamentem jedności Kościoła*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009.
- Pié-Ninot S., *Wprowadzenie do eklezjologii*, tłum. z wł. T. Kukułka SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM 2002.
- Rahner K., J. Ratzinger, *Episcopato e primato*, Brescia: Morcelliana 2007.
- Seweryniak H., *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2005.

THEOLOGICAL SYNTHESIS OF THE TEACHING ABOUT THE PAPAL PRIMACY AND THE MISSION OF ST. PETER'S SUCCESSOR IN THE SERVICE OF TRUTH IN JOSEPH RATZINGER'S (POPE BENEDICT XVI) WRITINGS

Summary

The aim of this article is to present the main lines of the primacy theology as presented by Joseph Ratzinger (Pope Benedict XVI) and its significance in an ecumenical dialogue. Ratzinger, following Catholic ecclesiology, points out that the bishop of Rome carries out the task which was entrusted to Peter by Jesus. Referring to the biblical sources, he researches Peter's place in all New Testament writings and analyses texts describing his mission. Quoting the arguments from the Bible supporting Christ's origin of Peter's prerogatives in the area of leading and directing the Church, Ratzinger argues that Peter's primacy has its Biblical roots and comes from God. The Bavarian theologian points out a personal character of the primacy, thus assessing that the foundation of the Church is both the person and the statement of faith, whose subject is the person. Ratzinger presents the papal office in relation to the Passion of Christ so the Peter's primacy has a testimonial structure and is related to matryology through following. The essence of Papacy's message includes witnessing about Jesus Christ and His salvific message. Thus, the primacy always witnesses about a relationship of the Church with Christ, legitimizes and strengthens it. Stressing a personal character of the primacy, which is expressed in the attitude of being "on the way with Jesus" in the perspective of the Passion and the Cross, we can conclude that authenticity and authority of Christianity takes place not through law, norms and rules but through the miracle of the person of the Church Shepherd, who is responsible for the faith purity and Church unity.

Key words: Benedict XVI, Joseph Ratzinger, Peter's primacy, bishop of Rome, primacy, primacy theology, ecumenical dialogue

Nota o Autorze

Ksiądz **Waldemar BARTOCHA** – prezbiter archidiecezji łódzkiej, doktor liturgiki, adiunkt Katedry Teologii Liturgii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Notariusz Kurii Metropolitalnej Łódzkiej, wizytator katechetyczny i członek Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej, laureat Nagrody im. ks. prof. Adama Duraka SDB z zakresu teologii (w kategorii praca magisterska, licencjacka lub doktorska, 2010); w badaniach naukowych zajmuje się historią i teologią sakramentu święceń, inicjacją chrześcijańską oraz teologią roku liturgicznego.

Kontakt e-mail: waldekbartocha@poczta.onet.pl